

Marko Šibila

Prevarani sokoli (mnenje o knjigi)

Lani decembra je izšla knjiga *Prevarani sokoli* avtorjev Ivana Čuka in Aleksa Lea Vesta pri študijskem centru za narodno spravo. Zelo redko se učitelji Fakultete za šport odločamo za pisanje knjig z zgodovinsko tematiko – četudi gre v obravnavanem primeru za tematiko, ki je najtesneje povezana s telesno kulturo na slovenskem. Kolega Čuk in Vest sta v tem smislu s svojim knjižnim delom, ki ga tokrat predstavljamo, pravzaprav izstopila iz okvirjev, ki smo jih poznali v preteklosti. Tako v Sloveniji kot tudi v tujini lahko danes najdemo že veliko študij v katerih avtorji obravnavajo kritična zgodovinska obdobja pred, med in po drugi svetovni vojni povsem drugače kot je bilo to značilno za tki. "uradno« zgodovino-pisje. Večina tovrstnih poskusov je označenih kot revizionizem in poskus rehabilitacije sodelavcev okupatorja. Naloga avtorjev je bila zato vse prej kot lahka - zgodovinsko relevantna analiza masovnega telesno kulturnega sokolskega gibanja na slovenskem v obdobju pred, med ter neposredno po 2. svetovni vojni. Pri tem je bil najtežji oreh, ki sta ga morala streti povezan z ideološkimi vprašanji. Da s svojim raziskovalnim delom mislita resno in da ju zanima zgodovinska resnica v njeni nepotvorjeni podobi pričča že osrednje vprašanje, ki sta ga želela s svojim delom razčistiti - »ali je komunistična partija oz. njen slovenski del zlorabila «levo krilo« sokolov za izvedbo komunistične revolucije? Tako »in medias res« že v Uvodu pišeta o prevari in zlorabi sokolov. Ker sem tudi sam vnet preučevalec različnih virov, ki osvetlujejo dogajanja v naši pol-pretekli zgodovini me je knjiga zelo pritegnila in sem jo prebral tako rekoč »na dušek«. Pri tem je bil dodatni motiv dejstvo, ki ga avtorja izpostavljata v svojem delu – da zgodovina, kot so jo pisali komunistični zmagovalci 2. svetovne vojne in revolucije, bremeni vsako razumno razpravo, ki bi lahko pripomogla k preseganju razklanosti slovenskega naroda zaradi državljanske

vojne in revolucije. Z omenjeno trditvijo se globoko strinjam. Zgodovinska znanstvena metoda, doslednost in sistematičnost pri zbiranju in analizi arhivskega gradiva je avtorjema zato pomagala, da sta se lahko izognila subjektivnim in samovoljnim interpretacijam. Eden izmed recenzentov študije dr. Jože Dežman (avtorja sta mi prijazno v branje posredovala tudi celotni recenziji knjige dr. Jožeta Dežmana in dr. Igorja Grdine) zato ugotavlja, da sta »Čuk in Vest svojo znanstveno odličnost s športnega področja prenesla v zgodovinsko razi-

skavo ter opravila veliko raziskovalno delo in neobremenjena spodmaknila tla izpod nekdanj samo po sebi umevnih »resnic«, ki jih je zapovedoval LIT.« (Dežman, J., recenzija). Kratica LIT, ki jo je v svoji recenziji uporabil dr. Dežman pomeni »Lingua Imperii Titi« oz. če rečemo po domače, jezik Titovine. Dr. Dežman izpelje omenjeni pojem iz kratice LTI - Lingua Tertii imperii ali jezik tretjega rajha, ki ga je zasledil v delu »LTI: zapiski filologa Viktorja Klempererja«, ki so prvič izšli leta 1947, nato v številnih nemških izdajah in prevodih v več sto tisoč izvodih.

Klemperer je kot filolog in Jud zapisoval svoja opažanja o nacionalsocialističnem govoru in njegovem pogubnem vplivu. Dr. Dežman je posebej izpostavil nekaj poudarkov iz omenjenih Klempererjevih del. Zanimiva se mu zdi trditev, da nacionalsocialistični jezik spreminja vsebino in razširjenost besed, za splošno dobro uveljavi tisto, kar je prej pripadalo posameznikom ali majhnim skupinam, to zapleni za Nacional-socialistično delavsko partijo Nemčije. Privojski si tisto, kar je bilo prej splošno dobro, prepoji besede, besedne skupine, stavčne oblike s svojim strupom, podredi jezik svojemu strašnemu sistemu in s tem dobi v jeziku svoje najmočnejše, najbolj javno in najbolj tajno propagandno sredstvo (Dežman, J., recenzija). Totalitarni novorek je značilen tudi za Titovino - Titov imperij v njegovi stalinistični in morda še bolj v samoupravni fazi (Dežman, J., recenzija). Na ta način dr. Dežman vzpostavi pomembno vzporednico med totalitarnimi sistemi. Besedna in pojmovna zmeda sta v enopartijskih avtoritarnih družbah namreč pomenila pomemben dejavnik ideološkega prežemanja prebivalstva z enoumjem. Tako kot grafični mojster obdeluje pri tehniki jedkanja tiskovno ploščo s kislino, tako skuša avtoritarni sistem s potvorjenim izrazjem obdelati ustaljene mišljenjske in čustvovale vzorce. Za en in drugi primer velja, da daljši kot je čas izpostavljenosti globlje so »brazde«. Takšen jezik je bil lahko mnogokrat prignan do absurda in še dobro se spomnim, kako se mi je kot gimnazijcu upirala samoupravna latovščina. Grotesknost se je še posebej zrcalila v pojmi kot je »finalizacija bekonjskih proizvodov« - kar naj bi pomenilo enako kot prej »klanje praščev«. Morda so avtorji LIT nezavedno želeli prikriti kakšne druge »finalizacije«. Npr. »finalizacija« ali ukinitve Sokolov takoj po 2. svetovni vojni. Bolje rečeno – »samoukinitve«, kot v svoji študiji zapišeta dr. Čuk in dr. Vest. Akt ukinitve pomeni žalostni konec sokolskega gibanja na slovenskem za celotno obdobje socializma. S tem je bil tudi dokončno po-teptan vsaj navidezno pluralen značaj Osvobodilne fronte in narodnoosvobodilnega boja. Prav pluralnost OF je bila za zagovornike komunistične revolucije na slovenskem »raison d'être« narodnoosvobodilnega boja in revolucije ter vseh s tem povezanih dejanj. Dolga leta je namreč kot edina resnica veljalo, da je OF ustanovilo več enakopravnih skupin – zraven Komunistov še Krščanski socialisti, Kulturniška skupina ter Sokoli. Študija pa pod vprašaj postavlja predvsem legitimnost sodelovanja

slednjih. Kot v svoji recenziji ugotavlja dr. Dežman sta si avtorja postavila temeljno vprašanje, kaj je bilo s Sokoli, da so vstopili v OF? Njun odgovor je presenetljiv. V OF niso vstopili Sokoli, ampak nekaj posameznikov (Polič, Lubej, Rus), od katerih sta bila prva dva izključena iz Sokola, tretji pa ni imel položaja, ki bi mu dovoljeval, da zastopa sokole. Zato ugotovita, da poimenovanje teh ljudi z »levim krilom«, »demokraciji«, »napredniki« ni ustrezno, točno je, če jih poimenujemo komunistično krilo Sokola (Dežman, J., recenzija). Dr. Igor Grdina pa v svoji recenziji študije navede, da avtorja s pomočjo kritične analize pokažeta, da dogajanje, ki je vodilo v zaton in propad sokolstva, ni bilo spontano, temveč skrbno pripravljeno in vodeno. Bilo je v popolnem skladu s politično strategijo komunistov v času po opustitvi paradigme osamljenega nastopanja, ki je vodila do katastrofe ob Hitlerjevem prevzemu oblasti v Nemčiji. Revolucionarni marksisti so tedaj sistematično začeli iskati zaveznike, ki so jih poprej iz dogmatičnoideoloških razlogov zavračali. Za razliko od fašistov in nacionalsocialistov, katerih prvaki so se dovolj uspešno sporazumevali z vrhovi liberalnih, konservativnih in populističnih strank, so se komunisti na podlagi ruske izkušnje z inteligenco, ki se je v edinstvenih razmerah carstva oblikovala kot poseben, do države permanentno kritičen sloj prebivalstva, obrnili zlasti k intelektualcem. Prek njih so organizirali pritisk na vodstva demokratičnih strank in organizacij, da so sprejela povezovanje s sekcijami Tretje internacionale. A zato se ni prav nič spremenil končni cilj komunistov. V (ljudsko)frontnih strukturah so skozi amalgamiranje vanje vključenih gibanj ter skozi izoliranje in eliminiranje posameznikov iz vrst le-teh ustvarili primerno okolje za lasten prevzem oblasti. Ta metoda je do polnega izraza prišla v Sloveniji med drugo svetovno vojno. Revolucija je – kakor je poudaril Janko Pleterški – vedno bila temeljni cilj članov jugoslovanske partije (Grdina, I., recenzija). Sokoli, katerih svetovnonazorska usmeritev je bila svobodomiselnost, so se komunistom v Sloveniji zdeli zelo primerno gibanje za uresničitev njihovih načrtov. Liberalni tabor je namreč na naših tleh imel težavo, saj ni mogel najti povsem harmoničnega razmerja med državnim in narodnostnim patriotizmom. Tudi napetost med Tyrševimi svobodoljubnimi načeli oblikovanja osebnosti in med stvarnostjo v kraljevini Južnih Slovanov, ki jo je kljub vrnitvi v ustavni in parlamentarno demokratični okvir zaznamovala diktatura kralja Ale-

ksandra, ni vzpodbujala enotnosti v sokolskih vrstah. Vse to je vodilo k cepitvam in ločitvam v njih in liberalnih krogih nasploh. Komunisti so potem, ko so s praktičnim ranjem politike ljudske fronte zavrgli teorijo o social-fašizmu demokratičnih strank in gibanj, politično izkoristili takšno stanje in nase navezali pomembne dele sokolske organizacije, ki je imela v mnogih slovenskih krajih tudi obče kulturno poslanstvo. Tako so pridobili zveste sopotnike in zaveznike. Potem ko je ob okupaciji spomladi 1941 prišlo do socialne katastrofe, ki je bila od pariške komune dalje pravzaprav pogoj za izvedbo revolucionarnega prevrata, je njihova politika amalgamiranja zaveznikov in eliminacije nasprotnikov dosegla popoln uspeh (Grdina, I., recenzija).

Študija na konkretnem primeru podrobno registrira posamezne korake na tej poti. Slednja je sredi dvajsetega stoletja v politiki komunistov dobila status standardnega modela. Pred drugo svetovno vojno je prišlo do posameznih poskusov njegovega udejanjenja, med njo pa je najprej triumfirala v Sloveniji. Ob koncu velikega spopada se je ta model polastitve oblasti začel udejanjati v vseh deželah vzhodno od Zahoda. Komunistične partije so v okviru procesa njegovega praktičnega apliciranja zavladale v vrsti dežel – od Jugoslavije kot celote na jugu (1945) do Češkoslovaške (1948) in vzhodne Nemčije (1949) na severu (Grdina, I., recenzija).

Dr. Dežman v svoji recenziji dodatno zapiše, da sta avtorja s tem, ko sta dala besedo v titoizmu pozabljenemu avtentičnemu poslanstvu Sokola, nenavadno nazorno predstavila razliko med življenjem Sokola kot enega ustvarjalnih dejavnikov demokratične družbe in komunističnimi sokoli, ki so zabredli v stalinizem. Dr. Čuk in dr. Vest sta do svojega odgovora prišla v izjemno obsežnem pregledu arhivov. Z upoštevanjem številnih sokolskih arhivov sta dala besedo tudi dejanskim reprezentantom sokolov. Posebej sta poudarila razliko med vrednotami demokratičnih in komunističnih sokolov. Razvoj komunističnih sokolov in učinek prehoda sokolov na stran komunistične revolucije sta lahko temeljito analizirala, ker sta pregledala 652 spisov predvojnih komunistov in okoli 15.000 osebnih dokumentov medvojnih komunistov. Ker je spraševanje o politični pripadnosti kasnejših članov KP sodilo v obvezni repertoar »spovedi« komunistov, nam njihovi rezultati dajo reprezentančni prikaz tako o delovanju komunističnega krila sokolov pred voj-

no kot med njo. Tudi z dodatnimi preverjanji lahko pritrdimo njunim ugotovitvam (Dežman, J., recenzija).

Čuk in Vest z minuciozno argumentacijo dokažeta, da so to hlapčevsko vlogo komunistični sokoli dosledno odigrali tudi vnaprej od Dolomitske izjave do v duhu režiranih sodnih procesov izvedene ukinitve Sokola. Avtorja odkrijeta pomemben prehod sokolov v vrste komunistov. Že sedaj pa lahko postavimo tezo, da so komunistični sokoli s svojo servilnostjo in nekritičnim sprejemanjem vodilne vloge Komunistične partije izjemno olajšali izvedbo staliniistične revolucije, vzpostavitev totalitarne oblasti KP in njene ohranitve (Dežman, J., recenzija).

Dr. Čuk in dr. Vest v svoji analizi opozorita na posebnost angažiranja komunističnih sokolov v službi revolucije, ki ga je na svojski način izrazil vodilni sokolski renegat Franjo Lubej: »*Verjamemo samo tisto kar je napisano s krvjo*«. Pred davnimi leti je Vladimir Kavčič opozoril, da privezati nase koga s krvjo pomeni, da mora dokazati svojo zvestobo gibanju, ideji, vladarju z umorom tistega, ki ga gibanje, ideja, vladar označijo za nevrednega. V našem primeru je KP s svojo politično policijo načrtno morila vodilne predstavnike predvojne elite, da je izzvala državljansko vojno (Dežman, J., recenzija).

Dr. Čuk in dr. Vest v svoji študiji dokažeta, da je bilo komunističnih sokolov med morilci komunistične tajne policije nenavadno veliko. Omenimo samo Zvonka Runka, Eda Brajnika – Štefana, Franca Stadlerja – Pepeta, Bojana Polaka – Stjenko, Mitjo Ribičiča – Cirila. Prvi trije so se odlikovali zlasti z umori

v prvem obdobju terorja v Ljubljani, Ribičič v najhujši fazi medvojnega terorja leta 1944 na Štajerskem in kot eden vodilnih izvajalcev zlasti režiranih sodnih procesov po vojni, Polak pa je poveljeval slovenski diviziji Korpusa narodne obrambe, ki je bil morilska enota politične policije pomladi 1945 (Dežman, J., recenzija). Ob primeru komunističnih sokolov pa lahko vidimo, da so narodni heroji postali pravzaprav samotisti, ki so se v herojstvo »zapisali s krvjo«: Runko, Stadler, Brajnik, Polak (Ribičič pa je dobil orden junaka socialističnega dela). Vendar manj s krvjo okupatorjev, bolj s krvjo žrtev slovenskega stalinizma. Torej so se komunistični sokoli na krvi rojakov dvignili najvišje od drugih »koalicijskih« članov OF. Krščanski socialisti in večina drugih se tako daleč niso podali. Komunistični sokoli so do smrti vztrajali na okopih titoizma (Dežman, J., recenzija).

Po mnenju recenzenta študije dr. Dežmana sta avtorja dr. Čuk in dr. Vest s študijo vzpostavila novo dialoško polje, ki odpira tako nove raziskovalne perspektive kot spodbuja nadaljnje odkrivanje resnice, nove interpretacije. Preboji pa se dogajajo predvsem na ravni odkrivanja resnice in novih miselnih poti, ki to odkrivanje in interpretiranje odkritega omogočajo.

Delo prof. dr. Ivana Čuka in prof. dr. Aleksa Lea pl. Vesta Prevarani sokoli sodi prav v to pionirsko področje (Dežman, J., recenzija).

Tudi sam sem prepričan, da sta dr. Čuk in dr. Vest opravila izjemno delo. Njun prispevek k pojasnitvi temeljnih vrednot na katerih je bilo zasnovano sokolsko gibanje ter k razjasnjevanju okoliščin, ki so pred, med in po 2.svetovni vojni določili sokolsko uso-

do, je izjemen. S tem sta dodala majhen, a neprecenljiv kamenček v mozaiku dejstev s pomočjo katerih se sesuva »edina prava resnica« uveljavljena v slovenski družbi. Ta »resnica« ni bila nič drugega kot skupek mitov pomešanih z ideološko potvornimi interpretacijami različnih dogajanj. Dolgo časa edino veljavna »resnica« o avtentičnem in legitimnem sodelovanju Sokolov v OF je z njunim delom ovržena. Še več – dejstva, ki jih navajata kažejo, da je bilo sokolstvo zlorabljeno in da so tki. komunistični sokoli izkoristili priljubljenost in razširjenost sokolskega gibanja v povsem politične namene. Zato bi želel avtorjema na tem mestu čestitati za opravljeno delo. Verjetno samo ona dva vesta koliko časa ter fizičnega in intelektualnega napa je bilo potrebnega za izdelavo študije. Zagotovo mora za tako velik angažma obstajati velika notranja motivacija. Prav zato bi želel zaključiti predstavitev z mislijo enega od avtorjev dr. Čuka, ki je na vprašanje novinarja v enem izmed intervjujev na vprašanje »Ali pričakujete, da bo po objavi vaše študije prišlo do popravka učbeniških in splošnoinformativnih zapisov?« odgovoril: »Moja želja vsekakor je, da se moji otroci in vnuki ne bi več učili stvari, ki se v bistvu niso zgodile oziroma so se drugače zgodile, kot so nam dolgo pripovedovali« (Slovenski čas, april 2018).

prof. dr. Marko Šibila, prof. šp. vzg.
Fakulteta za šport, Gortanova 22,
1000 Ljubljana
marko.sibila@fsp.uni-lj.si